

Список використаних джерел:

1. Про адвокатуру: Закон України від 19.12.1992 № 2887-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2887-12>.
2. Реєстр адвокатів України // Офіційний сайт Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури при Кабінеті Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vkka.gov.ua/index.php?page=katalogall&oblasty=2>.
3. Ярош Н.В. Некоторые аспекты психологии рекламы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://gestalt.in.ua/view_articles.php?id=33.
4. Російський підприємець минулого століття Людовик Метцель [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forum.lingvo.ru/actualthread.aspx?tid=5246>.
5. Про рекламу: Закон України від 11 липня 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=1121-15>.
6. Феофанов О.А. Реклама: новые технологии в России. – СПб., 2003.
7. Правила адвокатської етики: Схвалені Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури при Кабінеті Міністрів України 1 жовтня 1999 р., протокол від 1–2 жовтня 1999 р. № 6/VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lbgroup.com.ua/blog12.htm>.
8. Визитка или визитная карточка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://olympia.zp.ua/visit.php>.
9. ОДО “Сервис срочной печати” Для чего нужны визитки [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ssp-vitebsk.deal.by/a6009-dlya-chego-nuzhny.html>.
10. Визитка – ты для чего нужна? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://nabion.narod.ru/ein_st.htm.
11. Статистика ключевых слов у пошуковій системі “Яндекс” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wordstat.yandex.ru>.
12. Вікіпедія: Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Skype>.
13. Електронні платіжні системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://emoney.uscoz.ua/>.

Надійшла до редакції 14.03.2012

СІРКО Б.П., кандидат юридичних наук, доцент
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

УДК 347.963

**ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ
ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ РОЗКРАДАННЯ ВАНТАЖІВ
НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ**

Стаття присвячена прокурорському нагляду за додержанням законів у сфері розкрадання вантажів на залізничному транспорті та аналізу досудового слідства.

Ключові слова: прокурорський нагляд, закон, додержання законів, розкрадання вантажів, залізничний транспорт.

Статья посвящена прокурорскому надзору за соблюдением законов при расследовании хищения грузов на железнодорожном транспорте и анализу досудебного расследования данного преступления.

Ключевые слова: прокурорский надзор, закон, соблюдение законов, хищение грузов, железнодорожный транспорт.

The article is devoted to supervision of the observance of laws in the theft of goods in rail transport and analysis of criminal investigation and study this issue from the perspective of the criminal process and criminology.

Keywords: prosecutor's supervision, the law, compliance with laws, theft of cargo, railway transportation.

Проблема здійснення прокурором функції нагляду за додержанням законів органами дізнання та досудового слідства має комплексний характер та вимагає дослідження з позицій теорії прокурорського нагляду, положень кримінального процесу та криміналістики. Як вбача-

ється з листа-зауваження Генерального прокурора України від 22.01.2008 р., з урахуванням транспортних подій, які мали місце протягом 2007 р., діяльність транспортних прокурорів потребує активізації. Незважаючи на неодноразові зауваження Генерального прокурора України, стан прокурорського нагляду за додержанням законодавства про боротьбу з розкраданням вантажів залишається недостатнім, оскільки на залізницях України продовжують виявлятися факти втрати, пошкодження та розкрадання вантажів [2, с. 2].

Питаннями розслідування злочинів у сфері розкрадання вантажів на залізничному транспорті займаються як зарубіжні, так і вітчизняні науковці: серед російських учених – А.И. Агеев, А.Д. Берензон, С.В. Бородін, Н.А. Баненова та ін., серед українських – Д.О. Шамрай, Т.С. Яновська, М.В. Дорошенко, А.Є. Шевченко.

Мета даної статті полягає у дослідженні правової діяльності прокурора щодо питань прокурорського нагляду з забезпечення безпеки руху на залізничному транспорті та додержанням законів при розслідуванні злочинів з розкраданням вантажів на залізничному транспорті.

У процесі здійснення нагляду за розслідуванням протиправних посягань на вантажі на початкових стадіях розслідування необхідно встановити спосіб, місце та час вчиненого діяння, наявність у ньому ознак складу конкретного злочину. Ефективність невідкладних слідчих та інших слідчих дій нерідко залежить від правильного використання спеціальних знань у сфері функціонування залізничного транспорту. Як зазначає М. Меркулов, найважливішим завданням прокурора як суб'єкта доказування на початковому етапі розслідування злочинів про викрадення вантажів є нагляд за своєчасністю дій і рішень слідчого та органу дізнання щодо встановлення та розшуку злочинця і матеріальних цінностей, які стали предметом злочинного посягання, пошуку, виявлення та фіксації інформації, що має значення для справи, встановлення кола осіб, які були очевидцями вчинення злочину, надання вказівок про вжиття заходів, спрямованих на відшкодування у стислі строки заподіяної розкраданням шкоди [4, с. 93-94].

Перевіряючи наявність підстав до порушення кримінальної справи, прокурор повинен враховувати, що для прийняття такого рішення достатньо тих фактичних даних, на основі яких можна було б зробити висновок лише про те, що певна подія мала місце та має ознаки злочину. Інформація про особу злочинця, його вину не підлягає обов'язковому встановленню для вирішення питання про законність порушення кримінальної справи, оскільки таке завдання вирішується на наступних стадіях процесу [16, с. 78].

Не вимагає законодавець також обґрунтованості кримінально-правової кваліфікації діяння під час порушення кримінальної справи [3, с. 31]. Такий висновок впливає і зі змісту ст. 97 КПК України, яка пов'язує рішення про порушення кримінальної справи зі встановленням достатніх даних, які вказують на наявність ознак злочину та можуть стосуватися будь-якого елемента складу злочину, але найчастіше – об'єктивної сторони. Виявлення матеріальних та ідеальних слідів-відображень може стати результатом їх пошуку безпосередньо транспортним прокурором чи піднаглядними йому підрозділами транспортної міліції. Фактичні дані, які вказують на розкрадання вантажів, можуть також виявитися за зверненнями громадян.

Особливості справ даної категорії дозволяють зробити припущення про можливість порушення кримінальної справи також за матеріалами відомчого службового розслідування фактів нестачі вантажу, його псування, знищення, а також під час розслідування інших злочинів; повідомленнями у ЗМІ про факти розкрадання вантажів; за результатами явки з повинною особи, яка вчинила злочин, пов'язаний з розкраданням вантажів, тощо [12, с. 172]. Як свідчить практика прокурорського нагляду за додержанням законів органами дізнання та досудового слідства, під час розкриття та розслідування розкрадань вантажів на залізничному транспорті приводами до порушення кримінальних справ вказаної категорії найчастіше є: 1) повідомлення службових осіб підприємств та організацій залізничного транспорту про виявлення нестач вантажів з ознаками розкрадання (32 %); 2) безпосереднє виявлення органом дізнання чи слідчим ознак розкрадання вантажів у процесі здійснення оперативно-розшукових заходів (58 %); 3) заяви громадян, підприємств, установ, організацій різних форм власності про факти розкрадання вантажів, багажу домашніх речей з контейнерів (10 %) [4, с. 107].

Важливим джерелом інформації про розкрадання вантажів є також відомості, що містяться у матеріалах справ, що знаходяться на розгляді у господарських судах, до яких подаються позовні заяви про нестачу вантажів і стягнення відповідних збитків за неналежне вико-

нання умов договору перевезення вантажу. За фактами нестачі вантажу може приховуватися інформація про його розкрадання. Тому прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законності на об'єктах транспорту, повинен аналізувати матеріали практики господарських судів на предмет виявлення фактів розкрадання вантажів. Крім того, прокурор повинен також звертати увагу суддів, які розглядають справи, пов'язані з перевезенням вантажів залізничним транспортом, на необхідність направлення до прокуратури матеріалів, з яких вбачаються ознаки злочину у діях певних осіб [12, с. 28].

У випадку виявлення розкрадання вантажів начальник залізничної станції повинен повідомити про це начальника ОВС на транспорті одразу після оформлення комерційного акта у триденний термін направити до ОВС один екземпляр акта загальної форми, комерційного акта, пояснення причетних осіб та інші необхідні документи [22, с. 81]. У випадках невстановлення місця скоєння злочину надсилаються також копії накладної та дорожньої відомості разом з поясненням причин та умов розкрадання [10]. Проте вивчення кримінальних справ показує, що матеріали проведеного начальником станції або його заступником з вантажної роботи службового розслідування не завжди використовуються слідчими під час розкриття та розслідування злочинів. Прокурори повинні звертати увагу слідчих і дізнавачів на необхідність вивчення матеріалів службового розслідування та у випадку належного їх оформлення на основі викладених у них відомостей вирішувати питання про порушення кримінальної справи.

Основними напрямками діяльності прокурора та інших суб'єктів розслідування розкрадання вантажів є: 1) безпосереднє виявлення ознак розкрадань вантажів під час вантажоперевізного процесу; 2) забезпечення збору й аналізу повної та всебічної інформації про несхоронність перевезення, яка надходить до ОВС на транспорті від службових осіб підрозділів залізниці, ВОХР, представників вантажовідправників (вантажоотримувачів), пунктів комерційного огляду тощо.

Для вирішення вказаних завдань прокурор, на думку Г. Корольова, має право: викликати службових осіб і громадян для отримання від них пояснень щодо факту вчинення злочину; вимагати від осіб, у підпорядкуванні яких перебували потерпілий або особа, яка підозрюється у вчиненні злочину, пред'явлення необхідних документів, матеріалів; використати інші повноваження, передбачені законодавством [20, с. 155-162].

Стан розгляду заяв і повідомлень про розкрадання вантажів, як вказується у листі із зауваженнями Генерального прокурора України від 22.01.2008 р., викликає особливе занепокоєння. Проведеними Генеральною прокуратурою України перевітками виявлено непоодинокі факти приховування злочинів від обліку шляхом незаконної відмови у порушенні кримінальної справи за явних ознак злочину, які залишилися поза увагою прокуратури [2, с. 2]. Недостатньо обґрунтовано є позиція О. Агеева, який обмежує об'єкт прокурорського нагляду лише процесуальною діяльністю з прийняття, реєстрації та вирішення повідомлень про злочини, яка закріплена у кримінально-процесуальному законі [1, с. 21].

О. Титова наголошує, що здійснення транспортною прокуратурою нагляду за додержанням законів органами дізнання та досудового слідства на стадії порушення кримінальних справ про розкрадання вантажів на залізничному транспорті зумовлене певними особливостями: 1) складністю встановлення ознак злочину під час виявлення нестачі, знищення чи пошкодження вантажу, через складність встановлення розкрадання вантажу, а не помилки відправника під час підрахунку кількості одиниць і ваги вантажу, неправильного оформлення документів на його перевезення; 2) несвоєчасністю повідомлення службових осіб підприємств та організацій залізничного транспорту про виявлення нестачі вантажів з ознаками розкрадання; недостатністю інформації, яка дозволяє вирішити питання про співвідношення місця вчинення злочину та його виявлення; 3) латентністю розкрадань шляхом підроблення документів та їх оформлення на фіктивних юридичних осіб); 4) додатковими ускладненнями через неможливість виявлення злочинців по гарячих слідах, їх зникнення з викраденим на великі відстані; 5) проблемами вибору оптимального комплексу слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, спрямованих на запобігання протидії розслідуванню злочинів; здатністю адекватно оцінити слідчу ситуацію та висунути відповідні версії, які достатньо повно та всебічно пояснюють подію злочину в цілому та окремі її елементи [12, с. 172]. Вказані обставини впливають на стан криміногенної ситуації на об'єктах залізничного транспорту та ускладнюють профілактику розкриття і розслідування злочинів. Тому

серед завдань прокурора важливе місце займає також постійне вивчення оперативної обстановки, якій притаманна мінливість під впливом об'єктивних і суб'єктивних чинників.

З урахуванням вказаних обставин доцільним вважаємо спільне вирішення заяв і повідомлень про розкрадання вантажів на залізничному транспорті відповідними прокуратурами та ЛВ ОВС. Порушення цієї рекомендації призводить до неповноти досудового слідства, передчасного прийняття рішення про зупинення провадження у справі та вимагає втручання прокурора як у стадії порушення кримінальної справи, так і у стадії досудового розслідування. Так, розглянувши матеріали кримінальної справи, порушеної за фактом виявлення нестачі речей під час їх видачі з контейнера на залізничній станції та дізнання в якій було зупинене на підставі п. 3 ст. 206 КПК України, транспортний прокурор дійшов висновку про неповноту дізнання та незаконність постанови про зупинення його провадження, оскільки дізнавачем не було вжито заходів щодо встановлення осіб, які вчинили злочин, не проведено жодної слідчої дії, спрямованої на розкриття злочину. У зв'язку з цим постановою про зупинення провадження дізнання була скасована прокурором, а кримінальна справа направлена начальнику ЛВ ОВС для організації подальшого дізнання [9, с. 196].

Аналіз матеріалів кримінальних справ про розкрадання вантажів дозволяє зробити висновки про систематичність таких випадків, що вимагає від прокурора посилення нагляду за діяльністю органів дізнання та досудового слідства. Скасування прокурором постанови про зупинення дізнання та досудового слідства повинні бути конкретними, тобто не лише вказувати на певні порушення, але й містити перелік заходів, які необхідно вжити для ефективного розслідування злочину. У жодній з вивчених нами постанов прокурора не міститься переліку дій, виконання яких дозволить встановити особу злочинців. Натомість усі досліджені постанови містять лише загальні формулювання на зразок “не вжито заходів щодо встановлення осіб, які вчинили злочин”, “не проведено жодної слідчої дії, спрямованої на розкриття злочину”, “кримінальну справу направити для організації подальшого дізнання” тощо. Такі документи мають формальний характер і жодною мірою не сприяють розкриттю злочинів.

Таким чином, підвищити ефективність нагляду прокурора за законністю розслідування злочинів на об'єктах залізничного транспорту можна шляхом застосування комплексного підходу, який передбачає вжиття таких заходів: 1) вивчення криміногенної обстановки на відповідному об'єкті (аналіз прокурорської та відомчої статистичної звітності про вчинені злочини); 2) координація прокурорського нагляду з відомчим наглядом і контролем, збиранням та обміном інформацією про стан законності на об'єктах залізничного транспорту; 3) вивчення практики прокурорського нагляду в аналогічних справах попередніх років; 4) аналіз первинної інформації, яка міститься у скаргах, заявах, повідомленнях громадян, організацій і посадових осіб про розкрадання майна на об'єктах залізничного транспорту, адресованих правоохоронним органам тощо). Крім того, як вважають О. Черв'якова та Є. Шевченко, для підвищення ефективності нагляду транспортні прокурори повинні вживати заходів для поліпшення інформаційно-аналітичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів [15, с. 119-121].

Узагальнення практики розкриття та розслідування розкрадань вантажів дозволяє прокурору виділити основні ознаки, характерні для цього виду злочину, та у кожному конкретному випадку допомагає йому вирішити питання про законність та обґрунтованість порушення кримінальної справи. До основних ознак, які можуть вказувати на факт розкрадання вантажів, можна віднести такі: відсутність пломб і закруток на рухомій залізничній одиниці, а також у місцях зберігання вантажів; сліди злому та повторного опломбування; наявність підроблених пломб і нестандартних закруток; проломи та інші ушкодження стін, даху, підлоги вагона, трапів вентиляційних люків; пошкодження тари, упаковки, виявлення сторонніх предметів тощо. М. Меркулов вказує, що у результаті виявлення вказаних фактів прокурор повинен звернути увагу на необхідність провадження ряду невідкладних дій, спрямованих на встановлення обставин вчиненого злочину [4, с. 101].

У практиці виявлення розкрадань вантажів найбільш поширеними є випадки (32 % усіх вивчених кримінальних справ і матеріалів про відмову в їх порушенні), коли під час приймання або поточного обстеження об'єктів зберігання та перевезення вантажів виявляється вагон з комерційним браком. У цій ситуації перевірка починається зі з'ясування питання про факт нестачі вантажу. Вказівка Генеральної прокуратури України, МВС України і Міністерства транспор-

ту України “Про порядок реагування на ознаки злочину, розглядання заяв та повідомлень про крадіжки вантажу” від 22.03.1996 р. № 23-21/55/3-603 у випадку виявлення комерційного браку передбачає два способи перевірки вантажу: 1) вивантаження та огляд вантажу на станції виявлення комерційного браку; 2) охоронюваний супровід до станції призначення [10].

Як свідчить практика розкриття та розслідування розкрадання вантажів на залізничному транспорті, кожен з вказаних способів має ряд недоліків. Працівники ОВС на транспорті, обираючи відповідний напрямок перевірки, виходять з того, що відсутність нестачі є достатнім для того, щоб відмовити у порушенні кримінальної справи. Прокурору необхідно мати на увазі, що це не виключає факту розкрадання вантажу, а також випадку розкрадання вантажу, який не обліковувався у зв'язку з підробкою документів на перевезення вантажу.

Транспортному прокурору також необхідно враховувати, що перевірка вантажу завжди пов'язана зі зміною обстановки місця події. Найважливішою ж умовою для встановлення факту розкрадання є забезпечення її незмінності. Тому після проведення такої перевірки важко, а іноді неможливо, встановити характер події, яка мала місце. Прокурор повинен також враховувати можливість знищення слідів злочину та втрати інформації, яка може мати важливе значення для подальшого провадження у справі [4, с. 102].

Враховуючи зазначене, у випадку виявлення вагона з комерційним браком вивченню підлягає обстановка місця події, наявні сліди. Тому негайно після надходження відповідної інформації доцільно провести огляд місця події. Ця слідча дія проводиться, як правило, перед проведенням перевірки вантажу, але допустимим є також і паралельне вивантаження вантажу. В останньому випадку ОВС на транспорті та відповідним прокурором проводиться огляд місця події, а відомчими контролюючими службами здійснюється перевірка вантажу, який у процесі огляду вивантажується з вагону.

Прокурор повинен також звертати увагу на необхідність витребування пояснень в осіб, які виявили комерційний брак: відповідальних за приймання поїздів і вантажів, працівників вагонного депо, машиністів локомотивів тощо. Якщо під час перевірки з'ясується, що вагон прибув на станцію вже з комерційним браком, необхідно встановити місце його виявлення. Для цього необхідно вивчити документи на перевезення вантажу, направити відповідні запити на станції, де сортувався вантаж, оглядалися вагони і зупинявся поїзд. У практиці прокурорського нагляду за процесом розкриття та розслідування розкрадання вантажів непоодинокими є випадки виявлення викраденого вантажу на ділянках місцевості, які прилягають до залізничної колії, під час провадження оперативно-розшукових заходів, а також надходження про такі факти інформації від окремих осіб.

Факт розкрадання вантажу і місце розкрадання витребуваного може бути встановлений з негласних джерел інформації в результаті провадження оперативно-розшукових заходів. Найчастіше така ситуація виникає у випадку складних з точки зору виявлення розкрадань вантажів, які вчиняються з моменту завантаження відправником матеріально-товарних цінностей у рухомий склад до моменту його приймання вантажоотримувачем на залізничній станції, контейнерному майданчику тощо. У цьому випадку прокурор повинен перевірити достатність оперативної інформації для порушення кримінальної справи, допустимість способів її легалізації, перспективи використання у процесі доказування. Перевірка таких відомостей повинна проводитися з особливою обережністю з метою уникнення розголосу та протидії з боку злочинця.

Прокурор повинен звертати увагу на те, що згідно з п. 2.1. вказівки Генеральної прокуратури України, МВС України і Міністерства транспорту України від 22.03.1996 р. № 23-21/55/3-603, розгляд повідомлень і заяв про розкрадання вантажів та їх вирішення повинні здійснюватися тими ОВС на транспорті, на ділянці оперативного обслуговування яких виявлено відповідні факти. При цьому під місцем виявлення розкрадання необхідно розуміти місце перевантаження або розвантаження, а також те місце, де було встановлено реальну нестачу товарно-матеріальних цінностей. У випадку виявлення розкрадання вантажу на складах, естакадах, відкритих майданчиках станцій, у рухомому складі, пакгаузах, пунктах перевантаження, що знаходяться на об'єктах залізничного транспорту, перевірка проводиться та рішення приймаються ОВС на транспорті [11].

Здійснюючи нагляд за законністю та своєчасністю порушення кримінальної справи за фактом розкрадання вантажів, прокурор повинен враховувати, що своєчасність прийняття да-

ного рішення значною мірою впливає на ефективність розкриття та розслідування справ цієї категорії, оскільки дозволяє застосувати передбачений КПК України комплекс процесуальних, оперативно-розшукових, організаційно-розпорядчих та інших заходів для збирання, дослідження та оцінки доказів.

Прокурор повинен вказувати слідчому на недопустимість зволікання з прийняттям рішення про порушення кримінальної справи. Необхідно визнати за доцільне вирішувати питання про порушення кримінальної справи, якщо у результаті проведених слідчих дій (зокрема, огляду місця події) з'явилися достатні для цього підстави. У цьому випадку очікування результатів службової перевірки є недоцільним.

Неприйнятною також є практика порушення кримінальних справ лише після встановлення місця безпосереднього вчинення розкрадання для передачі матеріалів за підслідністю.

Як свідчать матеріали кримінальних справ про розкрадання вантажів на об'єктах залізничного транспорту, характерною ознакою даного виду злочину є відсутність на початковому етапі розслідування інформації щодо місця його вчинення. Однак вказана обставина не повинна впливати на негайне вирішення питання про порушення кримінальної справи, на що прокурор повинен звертати увагу слідчого. У таких випадках, як справедливо зазначає С. Бородін, рішення про порушення кримінальної справи слід приймати без попередньої перевірки, оскільки її проведення фактично підмінятиме розслідування та призведе до втрати можливості збору та закріплення доказів у порядку, передбаченому законом [7, с. 41].

Провідну роль у розкритті та розслідуванні цього виду злочинів відіграє огляд місця події. Ефективність його проведення, на думку М. Меркулова, залежить від дотримання спеціальних технічних правил, використання науково-технічних засобів, належного процесуального оформлення його результатів [4, с. 141-142], а також від особистої участі прокурора у його провадженні. З одного боку, участь прокурора в огляді місця події дисциплінує слідчого, дізнавача та інших його учасників, а з іншого – організація роботи на місці події дає можливість прокурору безпосередньо сприймати обставини злочину, сприяє ефективності прокурорському нагляду. Як вказують Г. Казинян та А. Соловйов, безпосередня участь прокурора в огляді місця події є найбільш поширеною формою нагляду за законністю його провадження, особливо на початковому етапі провадження у кримінальній справі [18, с. 201-202].

Прокурор визначає потребу своєї участі в огляді місця події з урахуванням характеру злочину, способу його вчинення (крадіжка, розбійний напад на охорону), виду викраденого вантажу, його приблизної вартості, тощо.

Для кваліфікованого проведення огляду місця розкрадання вантажу необхідно враховувати організацію комерційної та вантажної роботи залізничного транспорту, конструктивні особливості об'єктів рухомого складу, правила перевезень, технологію операцій з приймання, перевезення та видачі вантажів, порядок оформлення перевізних документів, охорони вантажів. Необхідно також вивчити порядок формування та розформування вантажних поїздів, організацію роботи бригад у пунктах технічного огляду, інформацію про територію багатопаркових сортувальних і вантажних станцій, конструктивні особливості вагонів і контейнерів [14, с. 91].

Здійснюючи нагляд за додержанням законів органами дізнання та досудового слідства під час розкриття та розслідування розкрадань вантажів на залізничному транспорті, прокурор повинен звертати увагу на необхідність залучення до огляду місця події спеціалістів. Їх допомога, як вважає Є. Шишов, необхідна для належної фіксації оточуючої обстановки місця події, виявлення слідів та інших речових доказів, їх закріплення, вилучення та упаковки, відділення від інших слідів тих, які стосуються розслідуваної події; попереднього дослідження об'єктів на місці події, виявлення обставин, які сприяють вчиненню злочину; описання виявлених та вилучених об'єктів у протоколі даної слідчої дії; застосування науково-технічних заходів; креслення планів і схем [21, с. 112].

До проведення огляду вагонів і контейнерів запрошуються з числа працівників вагонної та вантажної служб, а при огляді перегону – працівників, які знають будову рухомого складу та призначення предметів, які повинні чи можуть бути виявлені під час огляду [19, с. 36].

Особливу увагу прокурору необхідно звертати на повноту відображення результатів огляду місця події у протоколі, а також на дотримання процесуальних вимог і тактичних прийомів фіксації інформації. А. Дубинський, М. Михеєнко та В. Шибіко вказують, що порушення

правил складання протоколу слідчої чи іншої процесуальної дії викликає сумнів у правдивості викладених у ньому відомостей і в окремих випадках перешкоджає їх використанню як доказів у справі [5, с. 183].

Прокурору – учаснику огляду місця події доцільно безпосередньо у процесі огляду вжити заходів для проведення працівниками карного розшуку оперативно-розшукових дій для встановлення маршрутів транспортування викрадених цінностей, транспортних засобів, які для цього використовувалися, учасників злочинних операцій та їх пособників.

Є. Шишов зазначає, що на початковому етапі розслідування розкрадань вантажів важливе значення під час здійснення нагляду за діяльністю органів дізнання та досудового слідства має з'ясування переліку документів, які підлягають вилученню та містять інформацію про перевезення вантажів [21, с. 133]. Як вважає Л. Савіна, прокурор повинен звертати увагу слідчого на необхідність вилучення як тих документів, що безпосередньо пов'язані з подією злочину, так і тих, які встановлюють обставини, вкладені у заяві чи повідомленні про злочин [12, с. 118].

Необхідно мати на увазі, що дані про рух вантажу відображаються вантажовідправниками і вантажоотримувачами у відповідних документах бухгалтерського обліку. Тому ретельній перевірці підлягають всі документи, якими оформлялося перевезення вантажу.

Для повного встановлення обставин справи та швидкого розкриття злочину важливе значення має оперативність вилучення документів, які стосуються події розкрадання вантажів. Зволікання може призвести до неможливості їх отримання у зв'язку зі знищенням чи внесенням у них змін зацікавленими у цьому особами. Тому часто виникає необхідність вилучати відповідні документи ще під час дослідчої перевірки до порушення кримінальної справи. Проте, як вказує Л. Савіна, чинне кримінально-процесуальне законодавство не тільки не передбачає можливість вилучення документів під час попередньої перевірки заяви чи повідомлення про злочин, але й не закріплює обов'язок службових осіб підприємств залізничного транспорту виконати відповідну вимогу правоохоронних органів, не встановлює для цього конкретні терміни [12, с. 118].

Матеріали наглядових проваджень транспортної прокуратури свідчать про те, що в одних випадках отримані матеріали з порушенням законодавства долучаються як речові докази, в інших – жодним чином не відображаються у матеріалах перевірки і кримінальної справи.

На думку М. Кузнєцова, вимога про передачу документів передбачає примусове вилучення документів в особи [21, с. 66]. Протилежної позиції дотримуються В. Кальницький, В. Николок і В. Шаламов, на думку яких витребування матеріалів у стадії порушення кримінальної справи не може мати примусового характеру, а повинно передбачати згоду особи, в якій вони знаходяться [6, с. 12].

У цих ситуаціях прокурор може обрати один з таких варіантів дій. По-перше, він може звернутись з обов'язковою для виконання вимогою про надання йому відповідних документів або їх копій, керуючись п. 2 ч. 2 ст. 20 Закону України “Про прокуратуру”, тобто використати повноваження, яке він має при здійсненні нагляду за додержанням і застосуванням законів. По-друге, він може пришвидшити вирішення питання про порушення кримінальної справи, у процесі розслідування якої відповідні документи вилучаються на підставі ст. 179 КПК України.

Як свідчить вивчення матеріалів наглядових проваджень, одним з найбільш проблемних питань під час розкриття та розслідування злочинів про розкрадання вантажів є невміння встановлювати осіб, які були очевидцями події, а іноді також і потерпілих. У зв'язку з цим, на думку В. Красильникова, скасовуючи постанови дізнавачів про зупинення дізнання у справах даної категорії, прокурор повинен звертати їх увагу на необхідність: 1) оцінки місця події з точки зору можливого знаходження осіб поблизу нього; 2) виявлення свідків з числа осіб, які опинилися на місці події або працюють в організації, де вчинено злочин; 3) пошуку свідків за господарськими, розрахунковими і відомчими зв'язками організації, щодо якої вчинено злочин [21, с. 126].

Як свідки найчастіше підлягають допиту працівники ВОХР, машиністи локомотивів і маневрових тепловозів, оглядачі вагонів, працівники пунктів технічного огляду вагонів, прийомоздавачі, чергові по станції. М. Меркулов вважає, що як свідки можуть бути також допитані інші особи, які хоча й не працюють на підприємствах залізничного транспорту, проте можуть повідомити інформацію, що має значення для розкриття і розслідування розкрадання вантажів [5, с. 152-153]. До таких осіб належать родичі, знайомі, сусіди, співробітники осіб, які

підозрюються у розкраданні вантажів; покупці та реалізатори викраденого вантажу; особи, які першими опинилися на місці події. Крім того, М. Курбатова зазначає, що як свідки можуть допитуватися також виробники ЗПП щодо часу постачання, місця призначення ЗПП, змісту маркувальних позначок, правил експлуатації тощо [21, с. 155].

Питання про доцільність допиту потерпілого повинно вирішуватися у кожному випадку окремо з урахуванням обставин справи. Так, наприклад, недоцільно допитувати потерпілого-вантажоотримувача у справах про розкрадання вантажу з рухомого складу, якщо розкрадання мало місце під час завантаження товару або під час руху поїзда. Допит вказаних осіб є можливим, якщо встановлено факт розкрадання під час розвантаження, або виявлення нестачі під час видачі вантажу потерпілому. При цьому, на думку М. Курбатової, потерпілий-вантажовідправник допитується у всіх випадках [21, с. 158].

Прокурору потрібно також враховувати необхідність провадження під час розслідування даної категорії справ різних видів обшуків з метою виявлення та вилучення: 1) викраденого вантажу, тари та упаковки від нього; 2) документів, у яких може міститися інформація про спосіб злочину, місце зберігання викраденого, співучасників (листів, конвертів, телеграм, відомостей, накладних тощо); 3) знарядь вчинення злочину (інструментів і пристроїв, застосованих для відкриття ЗПП), різноманітних предметів, використаних злочинцями для приховання слідів злочину (свинцевих plomb, plombувальних лещат, дроту). Під час обшуку можуть бути також виявлені транспортні засоби, які використовувалися злочинцями для вивезення викраденого вантажу [13, с. 135].

Прокурор, який здійснює нагляд за провадженням дізнання та досудового слідства у справах про розкрадання вантажів повинен звертати увагу слідчих на те, що за результатами провадженням слідчих дій мають вилучатися об'єкти, необхідні для призначення та провадження експертних досліджень. На думку О. Юхно, найбільш поширеним у справах про розкрадання вантажів є призначення таких експертиз: трасологічна експертиза ЗПП, plomb і закруток; техніко-криміналістична експертиза документів; фізико-хімічна експертиза нафтопродуктів; судово-бухгалтерська експертиза [17, с. 109].

Окремого вивчення прокурором вимагають обставини, які сприяють розкраданню вантажів. Згідно зі ст. 29 Закону України "Про прокуратуру" здійснення заходів щодо запобігання злочинам, усунення причин та умов, що сприяють їх вчиненню є одним із завдань прокурорського нагляду за додержанням законів органами дізнання та досудового слідства [22]. Вирішення транспортним прокурором цього завдання тісно пов'язане з обізнаністю у типових обставинах, які можуть сприяти розкраданню вантажів. На думку А. Берензона та В. Мелкумова, знання цих обставин та ознак, що дозволяють їх встановити, сприяє повному та швидкому виявленню їх прокурором у сукупності [6, с. 8].

Обставини, які сприяють розкраданню вантажів на залізничному транспорті, Н. Баженов поділяє на дві групи: 1) негативні обставини в організаційно-виробничій діяльності підприємств та установ залізничного транспорту: а) недоліки в організації зберігання та обробки вантажів на станціях (незадовільна охорона територій вантажних дворів, їх невідгородженість, недотримання пропускового режиму, відсутність у складських приміщеннях засобів охоронної сигналізації, незадовільне використання та несправність наявних охоронних засобів, відсутність освітлення чи недостатнє освітлення місць зберігання вантажів); б) зберігання вантажів у невідновлених місцях, у неналежній упаковці; в) несправність вагонів, контейнерів; г) перевищення максимальних кількісних показників (обіг вагонів), що призводить до перевищення швидкостей і пошкодження вагонів під час маневрових операцій; д) порушення правил службового розслідування випадків несхоронності вантажу; 2) порушення дисципліни працівниками зазначених підприємств: а) службова недбалість працівників об'єктів залізничного транспорту до виконання обов'язків з охорони вантажів; б) необережне поводження з вантажем під час вантажних робіт; в) неналежне виконання працівниками підприємств залізничного транспорту обов'язків щодо вчасної подачі вагонів під завантаження та розвантаження, затримка відправлення вантажних вагонів зі станції, де відсутня охорона, залишення протягом тривалого часу вантажних поїздів на перегонах, проміжних станціях і в тупиках, пошкодження вагонів під час маневрових робіт, перевезення вантажу окремо від документів на нього [8, с. 82-84].

Серед перелічених обставин 66 (87 %) опитаних нами прокурорів транспортних проку-

ратур, їх заступників та помічників у сучасних умовах найбільш поширеною умовою, яка сприяє розкраданню вантажів на об'єктах залізничного транспорту, вважають недоліки в організації зберігання та обробки вантажів на станціях. Наявність фактів зберігання вантажів у невстановлених місцях та у неналежній упаковці підтвердили 28 (36 %) опитаних, а несправність вагонів, контейнерів – 34 (44 %). Непоодинокими також є випадки порушення правил службового розслідування випадків несхоронності вантажу, на які вказали 26 (34 %) опитаних.

З метою виявлення та усунення причин і умов, які сприяють розкраданню вантажів, прокурор повинен достовірно дослідити всі обставини, пов'язані з даною подією. Для цього він повинен провести роботу з визначення найбільш криміногенного об'єкта перевірки. Такими об'єктами перш за все є приватні вантажні служби і ВОХР, на які покладено обов'язок забезпечувати схоронність майна та у роботі яких найчастіше допускаються порушення закону. Значну увагу необхідно приділяти порушенням, які допускаються службами управління та відділень дороги у процесі відомчого розслідування, яке проводиться зі встановлення несхоронності вантажу. Важливо з'ясувати, наскільки повно використовуються матеріали службового розслідування для встановлення обставин, які сприяють вчиненню розкрадань, для забезпечення принципу невідворотності покарання осіб, винних у злочинних посяганнях на майно, чи притягуються обвинувачені до дисциплінарної, матеріальної відповідальності, чи передаються матеріали у слідчі органи.

Оскільки характер перевірки зумовлюється не тільки специфікою об'єкта вивчення, але і його функціями, перевірки додержання законів посадовими особами залізничної станції з питань схоронності вантажів притаманні специфічні напрямки і методи. На основі узагальнення матеріалів кримінальних справ про розкрадання на конкретному об'єкті повинні бути зроблені висновки про обставини, які сприяють розкраданню вантажів. Крім того, безпосередньо у процесі перевірки необхідно з'ясувати, чи вжито заходів до усунення раніше виявлених обставин. Важливі відомості про стан схоронності вантажів на станції отримуються під час безпосереднього ознайомлення на місці з діяльністю її адміністрації. Це передусім стосується порушення правил виконання навантажувально-розвантажувальних робіт.

У порядку, передбаченому ст. 23 КПК України, прокурор вносить у відповідні органи, підприємства та установи залізничного транспорту подання про усунення порушень закону, причин та умов, що сприяють їх вчиненню. У поданні доцільно відображати результати аналізу стану несхоронності вантажів на конкретному об'єкті у динаміці за певний період часу, висловити конкретні пропозиції профілактичного характеру.

Ефективність прокурорського нагляду за розкриттям та розслідуванням злочинів даної категорії значною мірою залежить не тільки від активних дій відповідного транспортного прокурора з перевірки законності прийняття, реєстрації та вирішення заяв і повідомлень про злочини і події, але й за обґрунтованістю порушення кримінальної справи про розкрадання вантажу та здійснення ефективнішого нагляду за розкраданням вантажів.

Особливої уваги на початковій стадії провадження у справах про розкрадання вантажів має здійснення прокурорського нагляду за діяльністю оперативних підрозділів ОВС на транспорті, що зумовлено: 1) складністю встановлення ознак злочину під час виявлення нестачі, знищення чи пошкодження вантажу; 2) несвоєчасністю повідомлення службових осіб підприємств та організацій залізничного транспорту про виявлення нестачі вантажів з ознаками розкрадання; 3) недостатністю інформації про місце вчинення злочину; латентністю розкрадання тощо.

Встановлення фактів розкрадання вантажу залежить також від результатів провадження ряду невідкладних дій, від яких здебільшого залежить кінцевий результат розслідування (отримання пояснень; провадження огляду місця події та огляду рухомого складу; витребування документів на перевезення вантажу; призначення попереднього криміналістичного дослідження пломб, пломбувальних лешат та дроту, ЗПП для пломбування вагонів і контейнерів; призначення повторної перевірки ваги, кількості та стану вантажу; призначення експертизи вантажу; проведення документальних перевірок і ревізії бухгалтерської та іншої документації). Саме від прокурора залежить дотримання процесуальних і тактичних умов провадження цих дій, повнота, всебічність та об'єктивність дослідження обставин справи, які встановлюються під час їх провадження.

Список використаної літератури:

1. Агеев А.Н. Организация прокурорского надзора в стадии возбуждения уголовного дела: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2009.
2. Медведько О.І. Організаційно-управлінські функції і повноваження Генерального прокурора України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Одеса, 2010.
3. Методичні рекомендації з питань організації прокурорського нагляду щодо забезпечення безпеки руху на залізничному транспорті: Схвалені Науково-методичною радою при прокуратурі Закарпатської області 13.11.2008 р. – Ужгород, 2008.
4. Берензон А.Д., Мелкумов В.Г. Работа прокурора по общему надзору. Вопросы общей методики. – М., 1974.
5. Бородин С.В. Разрешение вопроса о возбуждении уголовного дела / Под ред. Б.А. Викторова. – М., 1970.
6. Борьба с хищениями грузов на железнодорожном транспорте: Метод. пособие / Под ред. Н.А. Баженова. – М., 1983.
7. О железнодорожных линейных судах (постановление ЦИК и СНК СССР от 27.11.1930 г.) // История советской прокуратуры в важнейших документах. – М., 1947. – С. 401-405.
8. Висновки про наслідки вивчення кримінальних справ // Наряд № 17 Івано-Франківської транспортної прокуратури. – Івано-Франківськ, 2007.
9. Про систему управління безпекою руху поїздів у Державній адміністрації залізничного транспорту України: Положення, затверджене наказом Міністерства інфраструктури України від 01.04.2011 р. № 27 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
10. Про стан законності в державі у 2007 році: Інформація Генеральної прокуратури України (відповідно до ст. 2 Закону України “Про прокуратуру”) [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/vlada.html?_m=publications&_t=rec&_c=view&id=12985.
11. Скрипнюк О. Конституційно-правовий статус прокуратури України: завдання, функції, повноваження / О. Скрипнюк // Вісник Національної академії прокуратури України. //2009. – № 2. – С. 21-27.
12. Управління залізничним транспортом / Д.О. Шамрай, Т.Г. Яновська, М.В. Дорошенко та ін.; За ред. Д.В. Зеркалова. – К., 2004.
13. Шевченко А.С. Правові засади діяльності органів внутрішніх справ УРСР на транспорті у першій половині ХХ ст.: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. – К., 2007.
14. Шемшученко Ю.С. Повноваження // Юридична енциклопедія: В 6 т. – К., 2000.
15. Зархін О.О. Проблеми нагляду військового прокурора за розслідуванням злочинів: Дис. ... канд. юрид. наук. – Х., 2002.
16. Зеленецкий В.С., Козьяков И.Н. Ведомственный контроль и прокурорский надзор за законностью оперативно-розыскной деятельности. – Х., 2003.
17. Каркач П.М. Проблемы общенадзорной деятельности прокуратуры за исполнением законов, направленных на борьбу с бесхозяйственностью в промышленности: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. – Х., 1989.
18. Компетенция транспортного прокурора: Метод. пособие / Л.П. Баранов, И.Л. Шрага, Д.И. Трусов и др.; Рук. авт. кол. И.Л. Шрага. – М., 1986.
19. Косюта М. Взаємодія правоохоронних органів у боротьбі із злочинністю // Перспективи судово-правової реформи в Україні: Зб. наук. публікацій / За ред. С.В. Ківалова. – Одеса, 2009. – С. 238-252.
20. Ласкина Н.В. Прокурорский надзор: Учеб. пособие. – М., 2006.
21. О должности Генерал-прокурора: Указ от 27.04.1722 г. // Российское законодательство Х–ХХ вв.: В 9 т. / Отв. ред. А.Г. Маньков. – М., 1986. – Т. 4: Законодательство периода становления абсолютизма. – С. 196-199.
22. Лист-орієнтування Генерального прокурора України від 13.12.2007 р. № 08/1-132664 вих. 07-3000КВ // Архів Івано-Франківської транспортної прокуратури. Наряд № 2: Накази, вказівки, інструкції, розпорядження прокуратури області. – 2007. – С. 29.
23. Лист-зауваження Генерального прокурора України від 22.01.2008 р. № 08/1-2554 (вих. 08-740КВ) // Архів Івано-Франківської транспортної прокуратури. Наряд № 13: Переписка з питань нагляду за додержанням законів органами внутрішніх справ при здійсненні оперативно-розшукової діяльності, дізнання, досудового слідства. – 2007. – С. 2.

Надійшла до редакції 12.03.2012

